וְהָא נַבֵּי קָרְעִים – והרי מצינו לגבי דין קריעת הבגדים על מת, הנלמד מדוד שקרע את בגדיו כששמע על מותו של שאול ובניו, דִּכְתִיב עַל עַל – ובפסוק זה העוסק בקריעת דוד את בגדיו, נכתבה תיבת 'על' פעמיים, דִּכְתִיב (שמואל ב' א יב) עַל שָׁאוּל וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ', ואם כן, יש ללמוד מכך שחייב אדם לקרוע את בגדיו לשם אותו המת ולא שיטעה באדם אחר, כשם שמתיבת 'אותה' אנו למדים שחייב אדם להפר את הנדר לשם אותה שנדרה, ומכל מקום שנינו בברייתא לא כן. דְּתַנְיָא, אָמְרוּ לוֹ לאדם שֶׁמֵּת אָבִיו, וְקָרַע את בגדיו על שמועה זו, וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא שֶׁבְּנוֹ הוא זה שמת, יָצָא יְדֵי חוֹבַת קְרִיעָה ואינו צריך לקרוע שנית. נמצא, שאין כוונת הכתוב בתיבת 'על' שיקרע דווקא לשם אותו מת, ומדוע לגבי הפרת נדרים סוברת המשנה שיש ללמוד מתיבת 'אותה' שיפר דווקא לשם אותה אשה.

מתרצת הגמרא, אָמְרִי, לֹא קַשְׁיָא – אכן דין נדרים וקריעה שוים הם, ובכשם שחייב אדם להפר לשם האשה שנדרה, כן חייב הוא לקרוע לשם המת, וטעם החילוק בין המשנה לברייתא הוא, בגלל שֶׁהָא בְּהָתָם וְהָא בְּמִפָּרֵשׁ – דהיינו, המשנה הסוברת שכאשר הפר לאשתו ונמצא שבתו היא הנודרת אין מועילה הפרתו, עוסקת באופן כזה שאמרו לו במפורש שנדרה אשתו, ועל דעת כן הפר, ונמצא שבתו היא זו שנדרה, ובאופן כזה אף לגבי קריעה לא יצא ידי חובתו, כשאמרו לו שמת אביו וקרע על דעת כן, ונמצא שבנו הוא שמת. ומה שנתבאר בדברי הברייתא שיצא ידי חובת קריעה, היינו כשאמרו לו שמת לו מת ולא פירשו מי הוא המת, והוא סבר מעצמו שאביו הוא שמת, ונמצא שמת בנו, ובאופן כזה אף בהפרת נדרים חלה הפרתו, כשאמרו לו שנדרה אשה בתוך ביתו, וסבור שאשתו היא שנדרה והפר לה, ונודע שבתו היא הנודרת.

הגמרא מביאה ראיה שאכן יש לחלק בין סתם למפרש:

וְהָתַנְיָא – ואכן כך שנינו בברייתא, אָמְרוּ לוֹ לאדם שֶׁמֵּת אָבִיו, וְקָרַע את בגדיו, וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא שֶׁבְּנוֹ הוא זה שמת, לֹא יָצָא יְדֵי קְרִיעָה ועליו לקרוע שנית, מאחר שקרע במפורש על אביו בלבד. אמנם אם אָמְרוּ לוֹ לאדם שֶׁמֵּת לוֹ מֵת ולא פירשו מי הוא המת, וּכְכָבוֹד היה מעצמו שֶׁאָבִיו הוּא שמת, וְקָרַע את בגדיו, וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא שֶׁבְּנוֹ הוא שמת, יָצָא יְדֵי קְרִיעָה ואינו צריך לקרוע שנית, מאחר שקרע את בגדיו בסתם, אף שטעה בלבו.

הגמרא מבארת באופן נוסף באיזה אופן מועילה קריעתו למפרע ובאיזה אופן אינה מועילה:

רַב אַשִׁי אָמַר, בָּאן כשנודע לו שבנו הוא שמת בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר לקריעתו על האב, והוא שיעור זמן שיכול תלמיד לומר לרבו שלום עליך רבי ומורי, בָּאן כשנודע לו שבנו הוא שמת לְאַחַר כְּדֵי דִּבּוּר לקריעתו על האב.

ומפרש רב אשי את דבריו, הָא דְּקָאָמְרַתְּ יָצָא יְדֵי קְרִיעָה – הברייתא הסוברת שיצא ידי חובת קריעה אף שסבר בטעות שאביו הוא שמת, עוסקת באופן כזה שֶׁנִּמְצָא בְּנוֹ – כלומר, נודע לו שבנו הוא שמת ולא אביו, בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר לקריעתו על האב, ועל כן אנו דנים אותו כאילו ממשיך הוא וקורע אף על הבן. הָא דְּאָמְרַתְּ לֹא יָצָא יְדֵי קְרִיעָה – הברייתא הסוברת שלא יצא ידי חובתו, עוסקת באופן כזה שנודעה לו הטעות לְאַחַר כְּדֵי דִּבּוּר לקריעתו על האב, ועל כן אין קריעה זו מועילה על הבן.

וממילא אף לענין נדרים הדין כן, שאם סבר שנדרה אשתו והפר לה, ונודע לו בתוך כדי דיבור להפרתו שבתו היא הנודרת, אנו דנים כאילו הפרתו נמשכת ומועילה אף על נדר בתו. אך אם נודע לו רק לאחר כדי דיבור מהפרתו, אין הפרה זו מועילה לגבי בתו ועליו להפר שנית. ובאופן כזה עוסקת המשנה הסוברת שהפרה בטעות אינה מועילה.

הגמרא מביאה ראיה, שאכן יש לחלק בין תוך כדי דיבור לאחריו:

וְהָתַנְיָא – ואכן כך שנינו בברייתא, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְנִתְעַלְּפָה החולה, וְכִמְדוּמֶה שֶׁמֵּת – וסבר אותו אדם שמת החולה וְקָרַע את בגדיו, ולאחר מכן נודע שבאותה שעה עדיין חי היה וְאַחַר כָּךְ מֵת, לֹא יָצָא יְדֵי קְרִיעָה ועליו לקרוע שנית. וְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מְשׁוּם בַּר קַפָּרָא, לֹא שָׁנוּ שלא יצא ידי חובת קריעה, אֶלָּא שֶׁמֵּת החולה לְאַחַר כְּדֵי דִּיבּוּר מהקריעה, אֲבָל אם מת בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּיבּוּר מהקריעה, כְּדִבּוּר דָּמִי – הרי זה כאילו קריעתו נמשכת אף בזמן שמת, ואינו צריך לקרוע שנית.

הגמרא פוסקת הלכה למעשה בענין תוך כדי דיבור:

וְהִילְכְתָא, תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר כְּדִבּוּר דָּמִי, ויכול אדם לחזור בו מדיבורו במשך זמן זה, חוּץ מִמְּנַדֵּף – מקלל את ה', שאם קלל וחזר בו תוך כדי דיבור אין חזרתו מועילה וחייב מיתה, וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים – כגון שאמר לפסל 'אלי אתה' וחזר בו תוך כדי דיבור אין חזרתו מועילה וחייב מיתה, וּמְגַדֵּשׁ וּמְגָרֵשׁ – שאם קידש או גירש אשה וחפץ הוא לחזור בו בתוך כדי דיבור, אינו יכול לחזור בו.

משנה

המשנה דנה לגבי אשה שנדרה מתאנים וענבים בדיבור אחד, האם הקמת או הפרת נדר אחד גוררת גם את השני.

אשה שֶׁאָמְרָה קוֹנָם תְּאֵנִים וַעֲנָבִים אֵלּוּ שֶׁאֲנִי טוֹעֶמֶת – דהיינו, שאסרה על עצמה בנדר אחד אכילת תאנים וענבים, וְקַיֵּים לה בעלה את נדרה לְגַבֵּי תְּאֵנִים בלבד, כֵּיוָן קַיֵּים – הרי זה כאילו קיים את כל הנדר, ואינו יכול לשוב ולהפר אף לגבי הענבים, כיון שנדר שהוקם מקצתו הוקם כולו.

אמנם אם הֵפֵר לה בעלה את נדרה לְגַבֵּי תְּאֵנִים בלבד, אֵינוֹ מוּפָר עַד שֶׁיָּפֵר אַף לְעִנְבִים – אין הפרתו חלה לגבי ענבים, כיון שאין אומרים נדר שהופר מקצתו הופר כולו, וממילא לא חלה הפרתו אף לגבי התאנים, מאחר שלא ניתן להפר מחצית מן הנדר בלבד. דינים אלו אמורים, כאשר אסרה על עצמה שני דברים בנדר אחד, אמנם אם חילקה את נדרה לשני חלקים וְאָמְרָה קוֹנָם תְּאֵנָה שָׁאֲנִי טוֹעֶמֶת וַעֲנָבָה שָׁאֲנִי טוֹעֶמֶת, חֲרֵי אֵלּוּ שְׁנֵי נְדָרִים שונים, ורשאי הבעל להפר או להקים כל אחד מהם בפני עצמו.

גמרא

מבררת הגמרא, מַנִּי מַתְנִיתִין – מי הוא התנא הסובר במשנתינו שאין הפרה לחצאין, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. דְּתַנְיָא בברייתא, נאמר בפרשת נדרים (במדבר ל יד), 'אִישָׁה יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ', ולומדים מכך, שאשה שֶׁאָמְרָה קוֹנָם תְּאֵנִים וַעֲנָבִים אֵלּוּ שֶׁאֲנִי טוֹעֶמֶת, וקַיֵּים לה בעלה את נדרה לְגַבֵּי תְּאֵנִים, כֵּיוָן שמלשון הפסוק 'יקימנו' אנו דורשים 'יקים ממנו', דהיינו, שאף אם קיים הבעל רק מקצת מן הנדר, קיים כולו, ואינו יכול להפר אף לגבי הענבים.

אגרות קודש

ב"ה, יו"ד אלול, תשי"ט

ברוקלין.

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מג' אלול ומ"ש שחסר ברוחניות וכו' ושואל להורותו הדרך.

המשך בעמוד קצה

אך אם הֵפֵר לה את נדרה לְגבי הַתְּאֵנִים, אֵינוֹ מוֹפֵר כלל עַד שֶׁיָּפֵר לה אַף לְגבי הָעֲנָבִים, כיון שלגבי הפרה לא ניתן לדרוש כך, ועל כן אין אנו אומרים שנדר שהופר מקצתו הופר כולו. דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. והוא התנא ששנה את המשנה.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חֲרֵי הוּא אוֹמֵר 'אִישָׁה יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ', ובפסוק זה הושוו הקמה והפרה זה לזה, ועל כן ניתן ללמוד את דיני הפרה מדיני הקמה, מַה יְּקִימֶנּוּ מִמֶּנּוּ – כשם שלגבי הקמה הדין הוא שאם הקים הבעל מקצת מן הנדר הוקם כולו, ודין זה נלמד מתיבת 'יקימנו', שאף אם הקים הבעל חלק ממנו הוקם כולו, אַף יְפֵרֶנּוּ מִמֶּנּוּ – אף לגבי הפרה הדין כן, שאם הפר הבעל מקצת מן הנדר הופר כולו.

וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל טוען על סברתו של רבי עקיבא, מִי כְּתִיב יָפֵר מִמֶּנּוּ – כיצד ניתן להשוות הקמה והפרה זה לזה, הרי לגבי הקמה כתבה תורה לשון 'יקימנו', ועל כן אנו דורשים שאף אם הקים חלק ממנו קיים כולו, אך לגבי הפרה שלא נכתב לשון מעין זה, אין מועילה הפרה למקצת הנדר.

וְרַבִּי עֲקִיבָא משיב לטענת רבי ישמעאל, שאכן לא ניתן לדרוש מתיבת 'יפרנו' שניתן להפר מקצת מן הנדר, אך מכל מקום מַקִּישׁ הכתוב הֲפָרָה לַהֲקָמָה, ועל כן ניתן ללמוד דיני הפרה מדיני הקמה, מַה הֲקָמָה מִמֶּנּוּ – אם הקים מקצת הנדר הוקם כולו, אַף הֲפָרָה מִמֶּנּוּ – שאם הפר מקצת מן הנדר הופר כולו.

דעה שלישית בענין זה:

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי עֲקִיבָא – המודים שניהם שאם הקים הבעל מקצת מן הנדר הוקם כולו, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים להיפך, שמַּקִּישׁ הכתוב הֲקָמָה לַהֲפָרָה, מָה הֲפָרָה מַה שֶּׁהֵפֵר [לֹא] הֵפֵר – שמאחר שאין הפרה למקצת הנדר לא חלה הפרתו כלל, אַף הֲקָמָה מַה שֶּׁהֵקִים [לֹא] קִיֵּים – שאין מועילה הקמה למקצת הנדר.

ונמצא, שישנם שלוש שיטות בדברי התנאים בדיני הקמה והפרה במקצת. א. דעת משנתינו כרבי ישמעאל, שאם הקים הבעל את מקצת הנדר הוקם כולו, אך אם הפר את מקצתו לא הופר כלל. ב. דעת רבי עקיבא, שאף לגבי הפרה אם הפר מקצתו הופר כולו, כיון שדיני הפרה נלמדים בהיקש מדיני הקמה. ג. דעת חכמים, שאף לגבי הקמה אם הקים מקצת מן הנדר לא חלה הקמתו כלל, מאחר שהם לומדים את דיני הקמה מדיני הפרה בהיקש.

שנינו במשנה שאם אָמְרָה האשה קוֹנָם תְּאֵנָה שאני טועמת וענבה שאני טועמת, הרי אלו שני נדרים, ויכול הבעל להקים או להפר כל אחד לעצמו:

אָמַר רָבָא, מַתְנִיתִין כדברי רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּאָמַר עַד שֶׁיֹּאמַר שְׁבוּעָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. דהיינו, דעת רבי שמעון במסכת שבועות (לו:), שאדם הנשבע לחמשה אנשים שאינו חייב להם מאומה, ואומר 'שבועה שאין לך בידי, ולא לך, ולא לך', אין אנו דנים אותו כנשבע כמה שבועות, אלא כנשבע שבועה אחת בלבד, מאחר שלא אמר לשון שבועה אלא פעם אחת בלבד. ועל כן גם במשנתינו, כשאמרה האשה 'קונם תאנים וענבים שאני טועמת' אין אנו דנים זאת כשני נדרים אלא כנדר אחד, ורק כאשר אומרת היא 'קונם תאנה שאני טועמת וענבה שאני טועמת', אנו דנים זאת כשני נדרים, מאחר שאמרה 'שאני טועמת' על כל אחד.

אמנם דעת חכמים היא, שאף באמרה 'קונם תאנים וענבים שאני טועמת', יש לדון את דבריה כשני נדרים שונים, ויכול הבעל להקים או להפר כל אחד מהם. וכן באומר 'שבועה שאין לך בידי, ולא לך' אנו דנים אותו כנשבע כמה שבועות.

משנה

משנה זו דנה באשה שנדרה ובעלה לא ידע שהוא יכול להפר את נדריה, או שלא ידע שהוא יכול להפר נדר זה, אם יכול הבעל להפר את הנדר ביום שנודע לו שהדבר אפשרי.

אשה שנדרה נדר שהבעל יכול להפר, ובעלה לא הפר לה את הנדר ביום שמעו, ולאחר זמן אומר הבעל, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיֵּשׁ נְדָרִים – שהנדר שנדרה אשתי הוא נדר גמור, והיא אסורה במה שאסרה עליה, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ מְפֵירִין – שהבעל יכול להפר נדרים לאשתו, ולכן שתקתי ולא הפרתי לה ביום ששמעתי את הנדר, יָפֵר הבעל ביום שנודע לו שהוא יכול להפר את נדרי אשתו, ואף שהוא שמע קודם לכן את הנדר, אין זה נחשב 'יום שמעו' עד שידע שהוא יכול להפר, והיום בו נודע לו שהוא יכול להפר, הוא נחשב 'יום שמעו'.

ואם אמר הבעל, יוֹדֵעַ אֲנִי שהנדר של אשתי חל, וגם שֶׁיֵּשׁ מְפֵירִין – שהבעל יכול להפר את נדרי אשתו, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה נֶדֶר – שגם נדר זה שאשתי נדרה הוא מהנדרים שהבעל יכול להפר, שהרי הבעל יכול להפר רק נדרי עינוי נפש או נדרים שבינו לבינה, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, לֹא יָפֵר הבעל ביום שנודע לו שנדר זה הוא מהנדרים שהבעל יכול להפר, ורק אם הפר ביום שמיעת הנדר חלה הפרתו, משום שידע שנאסרה בנדר זה וגם שבעל יכול להפר נדרים, ואותו מקצת שלא ידע [שנדר זה הוא נדר של עינוי נפש] אינו עושה שיום השמיעה לא יהיה 'יום שמעו', ומשום כך כשעבר יום זה שוב אינו יכול להפר. וַחֲכָמִים חולקים ואוֹמְרִים, יָפֵר הבעל ביום שנודע לו שנדר זה הוא מהנדרים שהבעל יכול להפר, משום שלא ידע שיכול להפר נדר זה, ואין זו שמיעה גמורה של הנדר, ורק כשישמע את הנדר עם כל פרטיו, כולל פרט זה שבעל יכול להפר נדר זה, אותו יום הוא 'יום שמעו', ולכן ביום שנודע לו שהוא יכול להפר נדר זה, יפר את הנדר.

גמרא

אדם שהרג את חבירו בשוגג, גולה לעיר מקלט עד מות הכהן הגדול, שנאמר (במדבר לה כב-כה) 'וְאִם בְּפֶתַע בְּלֹא אֵיבָה הֲדָפוֹ אוֹ הִשְׁלִיךְ עָלָיו כָּל כְּלִי בְּלֹא צְדִיָּה, אוֹ בְּכָל אֶבֶן אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוֹת וַיַּפֵּל עָלָיו וַיָּמֹת וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ וגו', וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ'. ומשמע בפסוקים אלו שהרגו מחמת שלא שם לב שהיה כאן אדם, ולכן לא נזהר במעשיו ועל ידי כך נהרג. ונחלקו התנאים מה הדין בסומא שאינו יכול לראות כלל אם נמצא לידו אדם אחר, האם הוא גולה כשנהרג אדם על ידו או לא. והגמרא מקשה ממחלוקת התנאים בענין זה על משנתינו.

וְרַבִּינְהוּ – אקשה לך ממה ששנינו במסכת מכות (ט:), נאמר בתורה 'בִּלֹּא רְאוֹת', ומזה דורשים פָּרַט לְסוּמָא – שדין זה לא נאמר על סומא, שהרי בפסוק משמע שהרוצח הוא אדם שבדרך כלל רואה, ובמקרה זה הוא לא ראה את חבירו ועל ידי כן הרגו, אבל סומא שאינו יכול לראות כלל, אינו חייב גלות, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי מֵאִיר חולק ואוֹמֵר, שהכתוב בא לְרַבּוֹת אֶת הַסּוּמָא, כיון שסומא יכול להבחין כשאדם בא לידו, על ידי שהוא שומע קול הברה שיש בסביבתו, וממילא גם סומא זה שהרג היה צריך להיזהר יותר במעשיו כשיש אדם לידו, ולכן הוא גולה כשהרג אדם בשוגג.

המשך מהעמוד הקודם

לירושלים ת"ו או לתל אביב, אשר שם נמצאים כמה מהנ"ל, אבל בכלל הרי בהשתדלות מתאימה, בטוחני שגם בעצמו יבין כשילמוד ולבו חפץ, שהרי מתבארים הענינים באר היטב בכמה מקומות, וכידוע מאמר רז"ל, בהנוגע לכל חלק תוה"ק, דברי תורה עניים במקום זה ועשירים במקום אחר, ולתכלית זו נדפס מפתח ענינים בסוף ספר התניא, תורה אור, דרך מצותיך ועוד בכדי למצוא ביאור הענין בכ"מ שאחד מוסיף באור על השני.

המשך בעמוד קצא